

Лілія ПОКАСЬ, Вікторія СІНГАЄВСЬКА

КРЕАТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ФОРМУЄ МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

Творчі здібності та інновації – основні джерела глобального успіху в сучасному мінливому світі. Коли людина зіштовхується з швидкоплинними тенденціями, жорстокою конкуренцією і потребою якісно працювати, незалежно від економічної кризи та напруженого бюджету, тоді на допомогу приходить креативність. Доведено, що у практичній діяльності креативність підсилює природні здібності людини, допомагає творити і створювати нове, що й сприяє високій продуктивності праці та тривалого успіху.

Креативність сьогодні виходить на перший план у життєвому просторі молодого покоління. Творчі особистості цінуються, а характерні якості креативності перебувають на перших позиціях у резюме осіб, котрі прагнуть працевлаштуватися. Як сформувати такого успішного учня? Над вирішенням цього питання працюють педагоги.

Порушуючи педагогічну проблему, ми поставили перед собою завдання:

- дослідити визначення поняття;
- з'ясувати умови формування креативного мислення;
- розглянути можливості уроків географії для застосування креативної технології як такої, що формує нестандартне мислення.

Креативність часто прирівнюють до геніальності й вважають природним даром. Проте практика показує, що це хибна думка. Зарубіжні вчені (А. Маслоу, Д. Дьюї, Е. Боно, Е. Фром, Дж. Гілфорд) стверджують, що креативне мислення – це навичка, яку може розвинути кожний [7, 8]. Секрет креативності в умінні генерувати дрібні ідеї у великий проект. Але самі великі ідеї народжуються не миттєво, а виростають із дрібних у процесі тривалої, систематичної, наполегливої роботи. Складність мислити по-новому, коли потрібно придумати щось таке чого ще не було знаходить пояснення у сформованих стереотипах. Стереотипи необхідні, вони полегшують нам життя. Проте можуть і заважати, якщо це стосується розробки креативного.

Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення у 60-ті роки ХХ ст. За сучасних умов він активно використовується в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів.

Розглянемо природу походження терміну «креативність». У педагогічній, психологічній, філософській літературі подаються різноманітні тлумачення.

«Creatio» – латинське слово, яке означає «створення» [6, с. 247]. Відомий український лексикограф і мовознавець В. Бусел пояснює, що креативність – це новаторська діяльність; «нове, що містить елементи удосконалення, збагачення, розвитку» [2, с. 583]. П. Торранс визначив креативність як природний процес. За А. Маслоу, це творчий напрям, притаманний

усім від народження, але легко втрачений більшістю під впливом середовища.

«Креативність – творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми» [5]. Креативного індивіда зазвичай вирізняє інтерес і підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового. Вона відзначається пластичністю, є самостійним чинником обдарованості і не обов'язково корелює з рівнем інтелекту індивіда та успішністю його навчання [5, с. 432].

У Вікіпедії ми знайшли пояснення, що «креативність (від англ. *create* – створення) – це творчі здібності індивіда, які характеризуються здатністю до створення принципово нових ідей, відхиленням від традиційних схем мислення і входять до структури обдарованості як незалежний чинник» [9].

Російський учений Д. Реут дав визначення креативу як акту.

Дж. Дьюї, американський філософ, психолог і педагог кінця ХІХ – початку ХХ ст., розробив концепцію, яка не надає переваги засвоєнню знань, умінь, навичок учня, а доводить потребу розвитку дитини в школі, її вільної, творчої діяльності.

Український педагог А. Сологуб розробив концепцію критичного мислення. Ця теорія пройшла апробацію у природничо-науковому ліцеї м. Кривого Рога.

М. Євдокимова у статті «Як виховати у дитині креативність?» пояснює, що «креативність – це здатність людини шукати нові рішення і вміти дивитися на світ свіжим поглядом» [7].

Як бачимо, єдиного визначення не дали ні психологи, ні педагоги. Проте автори вважають, що незалежно від того, чим є креативність – діяльністю чи процесом, чи актом, зрозуміло, що результатом має бути унікальний, новостворений, неповторний, оригінальний продукт.

Практична креативність залежить від чинників досвіду: знань, технічних навичок, уміння думати по-новому й долати перешкоди звичного. Є люди, які до повсякденних справ ставляться більш творчо, ніж інші. Це захоплені своєю роботою люди, які мають розвинуту внутрішню креативність. Слід не забувати,

що процес творіння хаотичний і безмежний. Для порівняння наведемо приклад. Якщо взяти дитячі кубики і скласти їх у вертикальному порядку, то головне у структурі — стійкість нижніх кубиків. Так будується логічне мислення (думки, як кубики, правильної форми, викладені у певній послідовності). Якщо похитнути структурну будову кубиків, то вони розпадутся і кожен з них займе на площині своє неповторне положення. Це і є креативність мислення (а неповторні позиції кубиків — це нешаблонні думки).

Технологія креативного навчання створює умови для розвитку творчих здібностей людини активізує пізнавальну діяльність і спонукає до творчого мислення. Креативна педагогічна система базується на розвитку дивергентного мислення, коли пошук іде односторонньо в різних напрямках, не підпорядковуючись єдиній логіці. Умовами для творчості є свобода людини й можливості для розвитку її задатків; матеріальна незалежність і наявність вільного часу; заохочення до нового та змагальність [1, с. 249]. Будь-яка творчість потребує багатосторонньої уяви, розвинутої фантазії, вміння у звичайнісінькому явищі побачити нове, запропонувати «божевільну» ідею або оригінальне рішення. Наприкінці 1960-х років американський психолог, а згодом експерт з креативності Едвард де Боно ввів до наукового обігу термін *латеральне*, або *бічне*, мислення (*lateral* — боковий, поперечний, направлений убік). *Lateral thinking* — це метод (навчальна технологія) нестандартного підходу до розв'язання проблеми. Доктор Е. де Боно запропонував метод «шести капелюхів», який широко використовується як у зарубіжній, так і у вітчизняній практиці [6]. До змісту цієї теорії повернемося далі.

Креативний процес складається з поєднання відкритого і критичного мислення. У відкритому мисленні увага зосереджена на великій кількості самих оригінальних ідей, незалежно від можливостей їх реалізації та ступеня їх аргументованості. Нобелівський лауреат Лайнус Карл Полінг стратегію відкритого мислення сформулював так: «Найкращий спосіб придумати гарну ідею — це придумати множину ідей». У питаннях креативності немає компромісу між якістю і кількістю: тільки з кількістю приходять якості, стверджують Дж. Гілфорд, У. Гордон та інші [8]. Критичне мислення пропонує раціональне обговорення розроблених ідей, враховуючи практичність та корисність ідеї.

Модернізація шкільної освіти передбачає нові підходи до методики організації та проведення уроків. Учителю географії має змогу на уроках формувати в учнів креативність. Розвиток творчих здібностей у дітей сьогодні сприятиме їхній успішності в майбутньому.

Креативність за кордоном використовується широко. Наприклад, окремі німецькі фірми виділяють на корпоративному сайті сторінку, де влаштовують «банк ідей» — усі працівники викладають на ній цікаві пропозиції, ідеї щодо організації, вдосконалення роботи фірми. Керівництво регулярно переглядає їх і найбільш вдалі втілюються у життя. Якщо результат спрацьовує на благо фірми, то наприкінці місяця першовик-креативник отримує бонус — грошову премію.

Ми провели анкетування серед школярів 9–11 класів у ЗОШ № 276, 292, 115, 49, 53, гімназії «Троєщина» в м. Києві. Аналіз анкет показав, що учні вибирають такі професії, як менеджер туризму, модельного бізнесу, дизайну одягу, приміщень, ландшафту, журналіст, піар-менеджер (68 %). Такі професії створюють на ринку праці конкуренцію. Завдання школи — допомогти дитині бути конкурентоспроможною та успішною.

Розглянемо креативне мислення як сучасну освітню інновацію. З цієї метою необхідно впроваджувати у навчально-виховний процес елементи креативності. Що робити, коли ідей немає? Якщо нові ідеї не приходять у голову самі, потрібно навчитися їх придумувати.

Головний чинник креативного навчання — ініціативність учнів. Учень є суб'єктом навчального процесу. Він несе відповідальність за свою роботу на уроці. Однак роль учителя при цьому не зменшується. Під час проведення уроку за технологією креативності навчальний процес перетворюється у співпрацю вчителя і учня. Велику роль при цьому відіграє особистість педагога. Він має бути талановитою, яскравою, цікавою, творчою людиною. Сучасний учитель, виконуючи завдання, поставлені перед школою, прагне, щоб учні не лише запам'ятали програмний матеріал, а й ставили запитання, творили, вирішували, інтерпретували, дискутували. Саме на активних заняттях учні вчаться з користю для себе.

Як показує практика, найкраще прослідковується індивідуальна результативність креативного мислення під час групового навчання. Навчальні групи з п'яти осіб спроможні реалізувати поставлені завдання [4, с. 37]. Спрощується фіксація результатів, здійснюється об'єктивність отриманих результатів. Завдання з елементами креативності бажано включати в уроки систематизації та узагальнення знань, під час проведення тематичних атестацій у нестандартних формах організації занять.

Розглянемо групові методи активізації пошуку ідей. Наприклад, метод «шести капелюхів» (Е. де Боно). Творчий процес поділяється на окремі етапи (шість). Кожен етап виконується учасниками, які отримують капелюх певного кольору. З кольором пов'язане конкретне завдання.

- **Білий капелюх** (раціональний). Учасники вивчають проблему і підбирають цифри, факти досліджуваного. Дають відповідь на запитання: Що ми маємо? Що нам ще потрібно? Які питання у нас виникають?

- **Червоний капелюх** (емоційний). Учасники вивчають емоції, інтуїції, почуття. Дають відповідь на запитання: Які відчуття виникають у мене, коли я занурююсь у дану проблему?

- **Чорний капелюх** (песимістичний). Учасники вивчають труднощі, пов'язані з проблемою, недоліки, чого слід боятися.

- **Жовтий капелюх** (оптимістичний). Учасники вивчають позитивні сторони даного питання. Відповідають на запитання: Для чого це потрібно? Чому це треба зробити? Чому це буде результативно?

• *Зелений капелюх* (творчий). Учасники групи шукають нові пропозиції, ідеї, альтернативи.

• *Синій капелюх* (філософський). Учасники розкажуть про шляхи і наслідки впровадження їх розробки у практику. Дають відповідь на запитання: Чого ми досягли? Що робити далі?

Покажемо застосування цього методу на прикладі. У структурі нового підручника з курсу «Економічної і соціальної географії України» (9 клас) [3] передбачено рубрику «Проблема», яка допоможе вчителю географії запровадити груповий пошук розв'язування проблеми. Учнівський колектив об'єднується у навчальні групи. Учитель ставить спільне для всіх груп завдання, наприклад: «У темі «Лісова і деревообробна промисловість» слід розв'язати проблему: останніми роками в Україні загалом знизилось виробництво паперу і картону, хоча попит на цю продукцію залишається досить високим. Необхідні потреби країна задовольняє шляхом імпорту з Росії та інших країн Європи. Поясніть причини такої ситуації й запропонуйте способи виходу з неї. Де на території України, на вашу думку, варто створювати нові підприємства з виробництва паперу і картону?» [3, с. 123]. За допомогою кольорових капелюхів питання розбивається на сегменти (шість кольорів — шість сегментів). Консультанти груп вибирають (можна провести жеребкування або у формі гри) колір капелюха. Кожен колір має свій обсяг роботи у розв'язуванні спільної проблеми. Педагог проводить інструктаж, конкретизуючи обсяг та час виконання групового завдання. І кожна група починає працювати над конкретним одним завданням спільної проблеми.

Широко використовується вчителями географії «мозковий шторм». Існує чотири варіанти його проведення:

• *Класичний*. Ідеї надходять у вільному порядку. Кожний виступає без обмежень у частоті та черговості. Запис ведеться на аркуші фліп-чарта. Обмеженість у часі.

• *Упорядкований*. Встановлюється черговість виступів. Запис ідей ведеться на аркуші фліп-чарта. У часі необмежений.

• *«Міцубісі»*. Процес висунення ідей розбивається на дві повторні стадії, однакової тривалості. На першому етапі учасники самостійно записують свої ідеї у блокноти, а на другому — по черзі оприлюднюють. Координатор переносить ідеї на аркуші фліп-чарта.

• *Блокнот ідей*. Учасники процесу по черзі записують свої ідеї стовпчиком у спільний блокнот.

Пропонуємо методику застосування навчальної технології «Мозковий шторм» на уроці географії у 10 класі (за зразком «Міцубісі»). Наприклад, тема уроку «Глобальні проблеми людства». Учитель географії звертається до старшокласників з словами: однією з глобальних проблем є милітаризація, тобто воєнізація промисловості. Чому спеціалісти стверджують, що скорочення обсягів військової промисловості та знищення ядерних арсеналів сприяло б розвитку країн нашої планети? Запитання можна записати на класній дошці. На першому етапі учні самостійно обдумують питання і записують на окремому аркуші відповідь.

На другому — оприлюднюють думки, які фіксуються одним з учнів або записуються на дошці вчителем. Сукупність самостійних висловлювань десятикласників — і є повна відповідь на поставлене питання, його розв'язком. Завдання вчителя відкоригувати, узагальнити і озвучити правильний, остаточний варіант. Передбаченими відповідями можна вважати такі: скоротяться значні військові витрати; призупиняться вилучення коштів із суспільної сфери; вивільнені кошти можна буде спрямувати на розв'язання екологічних, соціальних та продовольчих проблем; суспільна сфера поповниться значними трудовими ресурсами, задіяними у військовій промисловості; збережуться цінні природні ресурси і сировина, які використовуються на потреби озброєння.

Наведемо ще один приклад. Під час вивчення теми «Держави Латинської Америки» (10 клас) учитель географії може ввести у навчально-виховний процес навчальну технологію «мозковий шторм» (за зразком упорядкованого), поставивши десятикласникам запитання «Як поділяються за рівнем економічного розвитку держави Латинської Америки?». Учні по черзі висловлюються. Відповіді їх фіксуються на дошці. Очікувана відповідь має бути такою: країни середніх можливостей; найменш розвинуті країни; країни планової економіки; дрібні острови; нові індустріальні країни (НІК). Учитель узагальнює: отже, країни Латинської Америки за рівнем економічного розвитку поділяються на: а) країни, що розвиваються (а саме нові індустріальні країни), країни середніх можливостей, найменш розвинуті країни, дрібні острови); б) країни планової економіки.

Сьогодні на ринку праці з'явилися модні професії: копірайтер, коучинг, медіа-байер, промоутер, трейдер. Люди, які оволоділи навичками цих професій, є професіоналами, оригінальними, неповторними, унікальними, творчими особистостями, одним словом — креативними. Візьмемо для прикладу копірайтера — людину, яка придумує рекламу, або коучинга — людину (тренера), яка допомагає підвищити продуктивність праці через навіювання впевненості, сили, енергії, внутрішніх можливостей, ситуації успіху тощо.

Розвиток творчого потенціалу необхідно розпочинати з дитинства. Кінцевий результат творчого потенціалу — це створення нового, оригінального, цікавого. Кожна людина наділена природними здібностями і талантами. Завдання вчителя — допомогти максимально розкритися, реалізувати свої можливості. Пропонуємо вправи для розвитку творчого потенціалу шестикласників на уроках географії.

Вправа «Фантазія». Учні закривають очі. Уявіть велику пустелю Сахару. Яка поверхня? Яка рослинність? Які водяться тварини? Розплющіть очі і напишіть есе «Пустеля моїми очима».

Вправа «Я — дослідник». До теми «Поширення рослин і тварин» (6 клас) домашнім завданням може бути вправа. Складіть розповідь, використовуючи слова «тропічні широти», «жарко», «сухо», «рослини», «довге коріння», «підземні води», «колючі чагарники», «випаровування».

Вправа «Я — казкар». Написати географічну казку на тему «Дружба природних компонентів» або «Подорож краплинки».

Вправа «Вигаданий персонаж». До теми «Внутрішня будова Землі»: написати історію подорожі до центру Землі вигаданого персонажу. Опишіть, що бачить герой, що відчуває, що його дивує.

Отже, практика показує, що учитель залишається основним суб'єктом навчально-виховного процесу. Через недостатнє методичне забезпечення учителі географії мало застосовують на заняттях інноваційні технології, але ними цікавляться. Наші спостереження за навчально-виховним процесом з географії у загальноосвітній середній школі дають підстави вважати, що географія може створити широкі можливості для формування креативного мислення. Досліджуючи результати впровадження креативної технології у навчання економічної і соціальної географії, ми побачили, що мотиви вивчення географії у учнів зросли: дев'ятикласники систематично виконували домашні завдання, на уроках були активні, із задоволенням брали індивідуальні завдання для самостійного опрацювання тощо. Дослідженням встановлено, що формування креативного мислення стимулює мотиваційний компонент, розвиває пошукову самостійність і здатність долати труднощі, сприяє прагненню до досягнення кінцевого результату, забезпечує самореалізацію, самоствердження особистості і готує до успішного життя в новому демократичному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арцишевський Р. А. Світ і людина: Підруч. для 8–9 кл. — К.: «АртЕк», 1996. — С. 249.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. В. Т. Бусел. — К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. — С. 583.
3. Економічна і соціальна географія України: Підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. — К.: Генеза, 2009. — 288 с.
4. Групова діяльність школярів на нестандартних заняттях з фізичної географії // Географія та основи економіки в школі. — 2005. — № 5 — С. 37–39.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 432.
6. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. — Минск: Харвест, 1997. — С. 247–248.
7. <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-29116/>
8. <http://www.rusmedserver.ru/med/psdiag/61.html>
9. <http://www.it-med.ru/library/k/creative.htm>

ВИКОРИСТАЙТЕ НА УРОЦІ

ТОП-10 БРУДНИХ МІСТ УКРАЇНИ

Держкомстат України оприлюднив інформацію про кількість атмосферних викидів у містах нашої країни від стаціонарних джерел забруднення у 2009 р. Рейтинг найбільш забруднених міст держави очолив Кривий Ріг (Дніпропетровська область) (див. таблицю).

№	Місто	Область	Викиди, тис. тонн
1.	Кривий Ріг	Дніпропетровська	321,6 тис. тонн
2.	Маріуполь	Донецька	284 тис. тонн
3.	Бурштин	Івано-Франківське	191 тис. тонн
4.	Луганськ		150,4 тс. тонн
5.	Зеленодольськ	Дніпропетровська	немає даних
6.	Курахове	Донецька	122 тис. тонн
7.	Дебальцеве	Донецька	119,2 тис. тонн
8.	Дніпродзержинськ	Дніпропетровська	110,8 тис. тонн
9.	Дніпропетровськ		105,6 тис. тонн
10.	Новий Світ	Донецька	105 тис. тонн

На другому місці Маріуполь (Донецька область), в якому містяться такі металургійні гіганти, як ММК імені Ілліча та «Азовсталь». Замикає трійку лідерів брудних міст Бурштин (Івано-Франківська область). Як повідомляє Держкомстат, минулого року підприємства України спрямували 512,7 млн гривень на охорону атмосферного повітря і клімату. Завдяки цьому вдалося зменшити викиди в атмосферу 32,2 тис. тонн шкідливих речовин.

У ЧОРНОМУ МОРІ ВИЯВЛЕНО ПІДВОДНУ РІЧКУ

На дні Чорного мор виявлено єдину у Світовому океані підводну річку. Як передає ІТАР-ТАРС, про це повідомила група учених англійського міста Лідс, яка провела дослідження цього природного об'єкта безпосередньо на місці його розташування. Учені з'ясували, що довжина річки становить 37 морських миль, ширина — більш як півмилі, а швидкість течії води — 4 милі на годину (близько 7,5 км за годину). За зовсім невеликої довжини ця річка відрізняється величезним об'ємом води, яка переміщається (22 тис. кубічних метрів за секунду). Якби річка була розташована на суходолі, то за цими показниками, була б шостою у світі. Вода в річці має надзвичайно високу концентрацію солі, оскільки водний потік утворений проникненням через протоку Босфор солонішої води Мармурового моря в менш солоне середовище Чорного моря.

Матеріал підготувала
Валентина КУЧЕРЕНКО